

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор департаменту
освіти і науки
Львівської облдержадміністрації

Л.С.Мандзій
2018 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Педагогічною радою
КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ»
Протокол № 66 (4) від 22.05.2018 р.

Директор А.Кийко

Програма гуртка

“Тварини рідного краю”

ЛЬВІВ

Пояснювальна записка

Навчальна програма “Тварини рідного краю” розрахована на вихованців віком 12-15 років і передбачає послідовне розширення знань, умінь і навичок вихованців. Програма розрахована на два роки навчання за основним освітнім рівнем.

В основу її покладено екологічний принцип виховання, який допоможе **поглибити** знання про взаємозв'язки організмів з навколишнім середовищем.

Метою даної програми є: **ознайомити** дітей з різноманітністю тваринного світу, з біологічними особливостями кожної групи тварин, методами охорони та дослідження, **навчити** гуртківців доглядати за тваринами; **залучити** до дослідницької роботи з зоології; **акцентувати** на дотриманні правил техніки безпеки, правил поведінки, санітарно-гігієнічних вимог; **виховати** почуття любові до рідного краю, до традицій свого народу, колективізму та відповідальності; **сприяти** розвитку загальнолюдських цінностей та екологічного мислення.

Завдання програми **першого року** навчання полягає в ознайомленні гуртківців із світом тварин, загальними основами зоогеографічного районування Землі, з представниками окремих екологічних груп тварин, зокрема фауною водойм та лісу, а також у виробленні навичок з догляду за тваринами, яких легко утримувати в домашніх умовах (кролики, миші, морські свинки, риби тощо).

Програма **другого року** навчання містить більше інформації про екологічні взаємозв'язки між тваринним і рослинним світом, ознайомлює гуртківців з основними представниками тварин культурних ландшафтів, луків і степів, а також із основними заходами щодо охорони природи.

Програмою гуртка передбачено проведення дослідницької роботи з зоології. Тематика дослідів спрямована на вивчення біологічних особливостей різних тварин, особливостей їх розповсюдження та поведінки.

Програмою передбачено вивчення тварин, які існують у природних умовах середовища, проведення спостережень за тваринами зоокутка та вироблення навичок з догляду за ними. У роботі передбачається перегляд навчальних відеофільмів, проведення різноманітних ігор, конкурсів та вікторин, організація наукових конференцій тощо. Після вивчення кожної теми організовуватимуться зоофікторини, конференції, ігри та конкурси, де гуртківці зможуть показати свою творчу та інтелектуальну індивідуальність на базі знань, здобутих під час навчання у гуртку.

Робота гуртка триває і влітку. Основна увага приділяється догляду за тваринами, проводяться походи, екологічні експедиції тощо.

Значна увага надається професійній орієнтації учнів, яка здійснюється під час екскурсій до заповідників, музеїв, навчальних закладів відповідного профілю.

Основний рівень, один рік навчання
Навчально-тематичний план
(перший рік навчання)

№ п	Назва розділу	Кількість годин		
		всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
1.	Вступ	4	2	2
2.	Тваринний світ України	8	4	4
3.	Природні біоценози	12	6	6
4.	Тваринний світ прісних водойм	26	16	10
5.	Життя на суходолі та у товщі води	20	10	10
6.	Свійські та декоративні тварини	30	16	14
7.	Фауна місцевих лісів	42	20	22
8.	Підсумкове заняття	2	-	2
	Всього:	144	74	70

Зміст програми
(перший рік навчання)

1. Вступ

Ознайомлення з планом роботи гуртка на перший рік навчання, з метою та завданням гуртка, правилами поведінки, правилами техніки безпеки та санітарно-гігієнічними вимогами на заняттях.

Практичні заняття. Перегляд тематичного відеофільму та його обговорення. Екскурсія у природу з метою спостереження за сезонними змінами у природі та формування екопозитивної поведінки у природі.

2. Тваринний світ України

Різноманіття тваринного світу України. Природні зони та їх фауна. Зоогеографічні області світу Сучасний тваринний світ Землі. Екологічний стан довкілля. Закони України про охорону тваринного світу.

Практичне заняття. Екскурсія в зоологічний музей. Перегляд тематичного відеофільму та його обговорення.

3. Природні біоценози

Влив господарської діяльності на природні біоценози. Зв'язок тварин з навколишнім середовищем. Фактори, що впливають на поширення тварин. Пристосування тварин до різних умов життя. Ознайомлення гуртківців з веденням щоденників спостережень.

Практичні заняття. Екскурсія у парк: "Уявлення про фізичне та біологічне середовище існування тварин". Перегляд та обговорення тематичних відеофільмів. Екскурсія до краєзнавчого музею.

4. Тваринний світ прісних водойм

Характеристика місцевої водойми. Флора та фауна водойм. Пристосування тварин до життя у воді. Найпоширеніші риби місцевих водойм. Охорона рибних багатств України. Екологія водойм та прибережних територій. Охорона водойм від забруднення. Рибництво як галузь господарства. Порятунок риби від задухи взимку.

Практичні заняття. Екскурсія на місцеву водойму (прибирання території, прилеглої до водойми). Перегляд та обговорення тематичних відеофільмів. Екскурсія до рибного господарства. Спостереження за водними тваринами. Визначення видового складу рослинного і тваринного світу місцевої водойми.

5. Життя у товщі води та прибережної території

Хвостаті та безхвості земноводні. Основні представники, поширення та значення. Річний цикл розвитку земноводних. Тераріуми, їх будова та правила догляду за земноводними. Водоплавні птахи, та їх основні представники. Водяні ссавці.

Практичні заняття. Виготовлення годівниць та проведення робіт щодо зимової підгодівлі птахів. Перегляд та обговорення тематичного відеофільму. Складання реєстру тварин заповідної території

6. Свійські та декоративні тварини

Декоративне птахівництво та його значення в нашому житті. Папуги, канарки, амадини, фазани, цесарки, павичі, страуси, їх походження та умови утримання. Декоративні гризуни: кролики, хом'яки, щурі, морські свинки, шиншили, їх поширення та біологічні особливості. Свійські тварини та їх походження. Умови утримання та догляд за тваринами.

Практичні заняття. Догляд за декоративними тваринами у вольєрах. Зимова підгодівля птахів. Спостереження за зимуючими птахами. Дослідження поведінки свійських і декоративних тварин. Вплив якості корму на ріст і розвиток тварин.

7. Фауна місцевих лісів

Ліси України та світу. Основні породи лісоутворюючих дерев. Ліс як середовище існування тварин. Тварини, життя яких тісно пов'язане з підліском, трав'янистим покривом, лісовою підстилкою. Добування корму тваринами. Кормові ресурси лісу. Рослинні корми. Тваринні корми. Різноманітність видів тварин, що живуть у лісах і парках. Ланцюги живлення у природі. Взаємозв'язки у лісовому біоценозі та їх приклади у природному середовищі. Комахи лісу. Роль комах у житті лісу.

Практичні заняття. Виготовлення та розвішування штучних гніздівель для шпаків, синиць, мухоловок та інших птахів. Екскурсії до лісу. Порівняння видового складу тварин у лісопосадках різних типів. Проведення фенологічних

спостережень за весняним прильотом птахів. Екскурсії у лісопарк та знайомство з мешканцями листяних, мішаних і шпилькових посадок. Екскурсія на звіроферму. Екскурсія в зоологічний музей. Складання списку рідкісних видів тварин лісу, їх охорона і значення. Облаштування мурашників на території парків, лісопарків населеного пункту.

8. Підсумкове заняття

Підведення підсумків роботи за навчальний рік та підведення підсумків дослідницьких робіт. Розробка плану роботи на літо. Проведення вікторини.

Основний рівень, один рік навчання Навчально-тематичний план (другий рік навчання)

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин		
		Всього	Теоретичні заняття	Практичні заняття
	Вступ	6	3	3
	Фауна місцевих лісів. Природоохоронне законодавство України	48	24	24
	Тваринний світ лісостепової зони	45	24	21
	Тваринний світ урбанізованих територій	90	48	42
	Природоохоронні території та законодавство України про охорону тваринного світу	21	9	12
	Підсумкове заняття	6		6
	Всього:	216	108	108

Зміст програми (другий рік навчання)

1. Вступ

Ознайомлення з планом роботи гуртка на другий рік навчання. Інструктаж із техніки безпеки. Пошук тематичної інформації у мережі Інтернет.

2. Фауна місцевих лісів. Природоохоронне законодавство України

Земноводні і плазуни лісу. Лісова орнітофауна. Загальні принципи визначення птахів у природі. Роль птахів у житті лісу. Дикі ссавці лісу. Користь і шкода тварин. Роль мисливства у регуляції чисельності тварин. Звіроводство та господарське значення промислових тварин. Екологічний стан лісів. Охорона тварин. Закони про охорону тварин.

Практичні заняття. Складання реєстру орнітофауни лісу. Складання картосхеми видових угруповань птахів лісу. Спостереження за лісовими ссавцями. Прибирання лісу. Експерсія в мисливське господарство.

3.Тваринний світ лісостепової зони

Характеристика рослинного угруповання луки. Заплавні, низинні, суходільні луки. Розвиток рослинності протягом сезону та зміни її видового складу. Лука як природне середовище життя тварин. Особливості лучної та степової фауни. Хижі птахи луків і полів. Охорона хижих птахів. Участь лучних тварин у розвитку паразитів. Вплив господарської діяльності людини на фауну луків і степів. Ентомофауна луки.

Практичні заняття. Експерсії на заплавні, низинні та суходільні луки. Виявлення видового складу тварин місцевої луки. Експерсія в зоологічний музей. Зоовікторина "Фауна і флора луків та степів". Перегляд та обговорення тематичних фільмів.

4. Тваринний світ урбанізованих територій

Урболандшафти як середовище існування тварин. Рослинність культурних ландшафтів. Основні породи дерев культурних ландшафтів. Переважання рослин, інтродукованих людиною з інших місць зростання. Екзотичні рослини. Бур'янова рослинність та її роль у розповсюдженні комах-шкідників. Польові та городні культури. Фауна культурних ландшафтів. Полівки та інші мишовидні гризуни-шкідники польових і городніх культур. Біологічні особливості гризунів. Роль захисного забарвлення у житті мишовидних гризунів. Комахи у місті. Земноводні і плазуни в умовах міста. Птахи – мешканці урбанізованих територій. Птахи, що гніздяться в дуплах, на деревах, кущах, землі. Ситуація з бездоглядними тваринами у місті. Причини і наслідки бездоглядності тварин. Дикі ссавці в умовах міста. Охорона і приваблення птахів, комах, земноводних. Штучні біоценози: сад, парк.

Практичні заняття. Експерсії з метою вивчення флори і фауни культурних ландшафтів. Облік комах у парках міста. Спостереження за земноводними і плазунами. Білки та інші ссавці в умовах міста. Перегляд та обговорення тематичного відеофільму. Експерсії в музеї, картинні галереї (зображення тварин у мистецтві). Проведення фенологічних спостережень за весняним прильотом птахів. Видовий облік фауни саду, поля, парку. Вікторина „Тварини України”.

5. Природоохоронні території та законодавство України про охорону тваринного світу

Заповідники і заказники як форма збереження окремих ділянок природи. Вплив господарської діяльності на природні комплекси. Екологічні стежки та їх роль в охороні природи.

Практичні заняття. Заповідники і заказники як форма збереження окремих ділянок природи. Створення екологічної стежки. Прокладання екологічної стежки. Визначення рослинного і тваринного світу екологічної стежки.

Виготовлення вказівників. Встановлення вказівників та впорядкування екологічної стежки. Відкриття екологічної стежки.

6. Підсумкове заняття.

Підведення підсумків роботи за навчальний рік та підведення підсумків дослідницьких робіт. Розробка плану роботи на літо. Проведення вікторин, розвиваючих ігор.

Прогнозований результат

У ході реалізації програми гуртка “Тварини рідного краю” вихованці осягнуть значний обсяг теоретичних знань та практичних умінь і навичок.

Після закінчення дворічного курсу занять гуртківець **має знати:**

- основні принципи зоогеографічного районування;
- що таке тварини-ендеміки і їх основні представники;
- які представники флори і фауни трапляються у наших широтах;
- акваріуми і тераріуми, їх створення та обладнання;
- основні типи лісів та їх представники;
- що таке харчові ланцюги;
- видовий склад та роль тварин у житті лісу;
- особливості лучної та степової фауни;
- особливості флори і фауни культурних ландшафтів;
- що таке екологічна стежка та її роль в охороні природи;
- правила техніки безпеки на екскурсіях та при роботі з тваринами;
- правила санітарно-гігієнічних вимог;
- обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища;

Гуртківець **має вміти:**

- дотримуватися правил техніки безпеки під час екскурсій, виїздів тощо;
- розрізняти зоогеографічні області Землі;
- самостійно робити годівнички та штучні гніздівлі для птахів;
- вести щоденник спостережень за станом природи;
- розрізняти основних представників фауни лісу, степу, луки та культурних ландшафтів;
- визначати тварин у польових умовах досліджень;
- доглядати за акваріумами, тераріумами, декоративними птахами і гризунами;
- створювати екологічну стежку та доглядати за її станом;
- користуватися допоміжною літературою у написанні рефератів, науково-дослідницьких робіт тощо;
- володіти персональним комп'ютером на рівні користувача;
- жити в злагоді з природою;

Протягом дворічного курсу занять у гуртку "Тварини рідного краю" використовуватимуться такі форми діагностики та методи контролю за одержаними результатами:

- бесіди з гуртківцями та їх батьками;
- вікторини;
- анонімне анкетування;
- міні-конференції;
- написання рефератів та науково-дослідних робіт.

Крім того, на гуртку використовуватиметься бальна система навчання: за кожне теоретичне заняття гуртківець отримує максимум 5 балів, а за практичне – 10. Окремо відзначаються прояви особистої ініціативи та активності гуртківців, найкращі з них наприкінці навчального року відзначаються заохочувальними призами.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Ананьєва О.Г. Життя Землі. – Х.: Вид. «Клуб сімейного дозвілля», 2015.
3. Башта А.-Т. та ін. Рідкісні та зникаючі види тварин Львівської обл. – Л.: Вид. «Ліга-Прес», 2013.
3. Біологічне виховання. Р. Романчук – Запоріжжя ТВО „Ліп” ЛТД, 2003. - 212»
4. Брукс Ф., Янг К. Моя перша книжка про природу. – К.: Вид. «Книголав», 2017
5. Зав'язкін О. Гризуни. – К.: Вид. «Кристал Бук», 2015.
6. Козленко О.Г. Захоплююче навчання: біологічна рольова гра. – Харків: Видавнича група «Основа», 2003.
7. Копилова Г. Червона книжечка. – Харків: Вид. «Основа», 2015.
8. Макуліна Г. Світ тварин. – К.: Вид. «Ранок», 2016.
9. Зауер Ф. Птиці - обитатели озер, болот и рек. М. Изд. АСТ, 2002. - 287.
10. Козленко О.Г. Захоплююче навчання: біологічна рольова гра. Видвнича група «Основа», 2003. – 80.
11. Мізелінські. Під землею. Під водою. – Львів: «Вид. Старого Лева», 2016.
12. Насар Д. Архітектори у світі тварин. – К.: Вид. «Читаріум», 2017.
13. Патрік Дж. Врятуй тварин. – Львів: «Вид. Старого Лева», 2017
14. Романчук Р. Біологічне виховання. – Запоріжжя: Вид. «ТВО «Ліп ЛТД», 2003.
15. Стрелков Д. Г., Цеханська А. Ф., Шаповалова О. В. Велика енциклопедія тварин. - К.: Вид. «Пегас», 2017.
16. Собко В.Г. Стежинами Червоної книги. – Урожай, 1993.
17. Татарінов К.А. Наші друзі. – Львів: Каменяр, 1974.
18. Татарінов К.А. Фауна хребетних заходу України. – Львів: Вища школа, вид-во при Львівському ун-ті, 1973.
19. Татарінов К.А., Владышевский Д.В., Марисова И.В. Лесные птицы, звери и охотоведение. – Львов: изд-во Львовского ун-та, 1975.
20. Тинберген Н. Поведение животных. – М.: Мир, 1969.
21. Федієнко В. Лісові тварини. – К.: Вид. «Школа», 2015.
22. Шовен Р. Поведение животных. – М.: Мир, 1972.
23. Школьник Ю.К. Хижі тварини. – Харків: Вид. «Клуб сімейного дозвілля», 2015.
24. Школьник Ю.К. Екзотичні птахи. - . Вид.: Artbooks, 2015.